

Tyskland klar til strid?

Tysklands sikkerhetspolitiske kursendring og konsekvensene for samarbeidet med Norge

Robin Allers

Hovedpunkter

- To år etter Russlands fullskala invasjon av Ukraina og Tysklands Zeitenwende diskuteres det fortsatt hvor grunnleggende den tyske sikkerhets- og forsvarspolitiske kursendringen er. Oppfordringen til å være «klar til strid» skal riste tyskerne våkne.
- Kursendringen, med løfter om langsiktig støtte til Ukraina, et større bidrag til kollektivt forsvar gjennom NATO og betydelige investeringer i det nasjonale forsvaret, skaper et mulighetsrom for å videreutvikle forholdet til nære allierte som Norge.
- Med strategiske avtaler om materiellsamarbeid i sjø- og landomenet er de norsk-tyske forsvarsrelasjonene preget av forutsigbarhet og langsiktighet. Det største utviklingspotensialet ligger i et tettere operativt samarbeid.
- En videreutvikling av det bilaterale samarbeidet krever også en strategisk dialog som ser materiellsamarbeidet og det operative samvirke i sammenheng.

I slutten av oktober 2023 kastet Tysklands forsvarsminister Boris Pistorius (SPD) inn en brannfakkell i diskusjonen om landets rolle i europeisk og internasjonal sikkerhet. I et TV-intervju etterlyste han en «mentalitetsendring i sikkerhetsspørsmål», og sa at Tyskland må bli *kriegstüchtig*, «krigsdyktig», «kriagsklar» eller «klar til strid».¹ Med dette tok han et nytt steg i etterkrigstidens mest omfattende omlegging av Tysklands utenriks- og forsvarspolitik.

Begrepet *kriegstüchtig* er også leitmotiv og en slags handlingsregel i de nye forsvarspolitiske retningslinjene som den tyske forsvarsministeren og forsvarsjefen publiserte 9. november 2023.² Retningslinjene, (*Verteidigungspolitische Richtlinien*), er det overordnede styringsdokumentet for det tyske forsvaret (*Bundeswehr*), og sammen med landets første nasjonale sikkerhetsstrategi³ publisert tidligere samme år, følger de opp forbundskansler Scholz' tale fra 27. februar 2022. Der sa han at Russlands fullskala invasjon av Ukraina representerte en *Zeitenwende*, et historisk vendepunkt for europeisk sikkerhetspolitikk og annonserte en grunnleggende nyorientering.⁴ Begge dokumentene bekrefter behovet for en ny Russlandpolitikk, langvarig støtte til Ukraina og intensjonen om å investere minst 2 % av brutto nasjonalprodukt (BNP) i forsvar. Mens sikkerhetsstrategien er et overordnet regjeringsskildningsdokument som vektlegger en integrert tilnærming til sikkerhet, konkretiserer retningslinjene konsekvensene for Bundeswehr.

Hensikten med en tydeligere advarsel om at Tyskland må forberede seg på krig i Europa, er å forsere en mentalitetsendring i beslutningstagernes og offentlighetens forhold til bruk av militærmakt. Tyskerne skal «ristes våkne».⁵

For allierte og partnere er slike signaler en viktig bekreftelse på at Tyskland fortsatt står ved løftene Scholz ga i sin *Zeitenwende*-tale. Det har en betydning for alle europeiske land når Europas største og verdens tredje største økonomi varsler en kraftig og vedvarende økning av forsvarsutgiftene. De allierte har høye forventninger til Tyskland på flere plan: Når det gjelder å lede i større grad den europeiske innsatsen i alt fra sanksjonene mot Russland og støtten til Ukraina, til å videreutvikle den europeiske forsvarsindustrien og å styrke NATOs avskrekkingsevne. I lys av usikkerheten knyttet

til den politiske situasjonen i USA etterlyses tysk lederskap på stadig flere områder. Samtidig stilles det spørsmål ved om løftene kan opprettholdes i møte med store økonomiske utfordringer og en mer ustabil politisk situasjon i Tyskland.

Også den norske regjeringen har fastslått at Tyskland har «tatt en helt ny posisjon i europeisk sikkerhetspolitikk» og at denne utviklingen vil påvirke det bilaterale forholdet.⁶ Tyskland omtales som «Norges viktigste partner i Europa»⁷ og står høyt på listen over Norges «nære allierte»⁸. Mens bortfallet av russisk olje og gass har gjort Norge til Tysklands viktigste energileverandør, har også samarbeidet på forsvarssiden tatt nye steg. Samtidig råder det usikkerhet, også i Norge, om hvorvidt det tyske kursskifte er «bærekraftig» og om det vil gjøre Tyskland til en ledende sikkerhetsaktør i alliansen og i Europa. Ser man virkelig, som forsvarsministeren skrev i mars 2023, «et endelig og resolutt farvel til etterkrigstidens tilbakeholdne Tyskland»?⁹ Er det sannsynlig, som Forsvarskommisjonen skriver i sin rapport, at Tyskland «[nå] vender [...] blikket i økende grad nordover mot Atlanterhavet og nordområdene», noe som vil «gi muligheter for forsterket samarbeid med Norge»?¹⁰ Eller er det på sin plass å være skeptisk til Tysklands evne og vilje til å ta på seg en større rolle i alliansen generelt og på NATOs nordflanke spesielt? Vil det, som det står i en aktuell NUPI-rapport, ta «lang tid før Tyskland kan evne å gi store bidrag til Norge og Norden»?¹¹

I denne insighten adresseres to spørsmål:¹²

- I hvilken retning beveger Tyskland seg som sikkerhetspolitisk- og forsvarspolitisk partner og alliert to år etter det annonserte kursskiftet?
- Hvordan påvirker denne utviklingen det sikkerhets- og forsvarspolitiske samarbeidet med Norge?

Studien er delt inn i to deler. Første del analyserer hvordan løftene fra Scholz' *Zeitenwende*-tale ble fulgt opp, og diskuterer hvorvidt det sikkerhetspolitiske kursskiftet gir seg uttrykk i en mer grunnleggende mentalitetsendring og vilje til å ta et lederansvar for europeisk sikkerhet.

Andre del tar for seg utviklingen av det norsk-tyske samarbeidet de siste årene, og diskuterer potensialet for et tettere samarbeid i lys av en endret sikkerhetssituasjon. Studien slutter seg til Forsvarskommisjonens anbefaling om å satse på en videreutvikling av det bilaterale samarbeidet, men påpeker at dette krever kontinuerlig innsats på flere nivåer, fra regjeringen og forsvarssjefen til embetsverket og de operative avdelingene i Forsvaret. Det krever også at både norske og tyske aktører, inkludert representanter for industrien, media og akademien, utvikler en helhetlig forståelse av det bilaterale forholdet, som ser materiellsamarbeidet og det operative samvirke i sammenheng.

Del 1:

To år med *Zeitenwende* – løfter, mentalitetsendring og spørsmålet om lederskap

Russlands fullskala-angrep mot Ukraina 24. februar 2022 og forbundskansler Scholz' *Zeitenwende*-tale i Forbundsdagen tre dager senere, satte i gang en omfattende diskusjon om Tysklands rolle og ansvar for europeisk og internasjonal sikkerhet. Det er slett ikke første gang at en slik diskusjon finner sted. Helt siden den kalde krigens slutt tillot en gjenforening av landet, har også forventningene vokst til at Tyskland tar en større del av byrden for europeisk, vestlig og internasjonal sikkerhet. Uten å gi opp de historisk betingede forpliktelsene til militær tilbakeholdenhet (aldri mer krig fra tysk jord) og multilateral forankring (aldri alene), har tysk politikk og samfunn gradvis måttet venne seg til at militærmakt er et virkemiddel i internasjonal politikk.¹³

Den siste store diskusjonen om Tysklands rolle og ansvar for europeisk sikkerhet ble satt i gang i februar 2014, da daværende Forbundsresident Joachim Gauck oppfordret regjeringen til å være mer aktiv og ta mer ansvar.¹⁴ Kort tid etter krevde frammarsjen av terrorgruppen IS i Syria og Irak at tyske styrker deltok i en amerikansk-ledet koalisjon, samtidig som Russlands illegale annektering av Krim tvang frem en tilpasning til NATOs fornyede fokus på kollektivt forsvar og avskrekking.¹⁵ Under ledelse av forbundskansler Angela Merkel sluttet regjeringen seg til NATO-landenes forpliktelse om å bruke 2 %

av BNP på forsvar innen 2024, og to år senere tok Tyskland ansvar for NATOs framskutte tilstedeværelse i Litauen. Da Donald Trump overtok makten i Det hvite hus, sa Merkel at Europa måtte være forberedt på å ta mer ansvar for egen sikkerhet.¹⁶ Imidlertid forble Tysklands bidrag etter allmenn oppfatning halvhjertet. Forsvarsutgiftene økte, men forble under 1,5 % av BNP og til tross for at forholdet til Russland ble stadig mer anstrengt, tviholdt den tyske regjeringen på håpet om en fredelig løsning i Ukraina og nektet å gi opp energisamarbeidet. Trumps angrep på EU og Tyskland med høylytte krav om mer rettferdig byrdefordeling bidro til å øke skepsisen mot enhver form for «opprustning» på venstresiden i tysk politikk.¹⁷ Mot slutten av Merkels regjeringsperiode i 2021 konstaterte observatører i inn- og utland en sikkerhetspolitisk «underperformance», og fastslo at Tyskland ikke var i stand til å møte de strategiske utfordringene.¹⁸

Russlands fullskala invasjon av Ukraina i februar 2022 har endret rammene for tysk sikkerhets- og forsvarspolitikken fundamentalt. Den nye regjeringen, en såkalt trafikkløst-koalisjon av (røde) sosialdemokrater, (gule) liberale og De grønne, kom fort under enormt press for å endre Tysklands politikk overfor Russland, og for å være mye tydeligere i støtten til Ukraina. Det betyr mye at kansler Scholz selv har frontet denne kursendringen. Hans tale fra februar 2022 ble fulgt opp av flere taler, intervjuer og erklæringer, der uttrykket *Zeitenwende* ble etablert som en slags doktrine.¹⁹ Gitt at venstresiden i kanslerens eget parti regnes som spesielt skeptisk til en fremoverlent forsvarspolitik, kan hans personlige overbevisning være avgjørende for at kursendringen er reell. Det er også viktig at det største opposisjonspartiet, det konservative partiet CDU og dets bayerske søsterparti CSU, krever en enda kraftigere innsats for å styrke forsvaret. En annen faktor som skiller den aktuelle kursendringen fra tidligere diskusjoner, er at kansleren og regjeringen har lovet en rekke konkrete tiltak, som opposisjonen, offentligheten og ikke minst allierte og partnere kan måle dem på. De tre viktigste er støtten til Ukraina «as long as it takes», et større bidrag til kollektivt forsvar innenfor rammen av NATO, og løftet om betydelige investeringer i det nasjonale forsvaret, ved hjelp av en ekstraordinær

bevilgning – et spesialfond (*Sondervermögen*) på 100 mrd. Euro.

Hva ble lovet, hva har blitt gjort?

Støtten til Ukraina er et sentralt område der kanslerens løfter blir målt mot konkrete leveranser. Fra å ha blitt latterliggjort for tilbudet om å støtte Ukrainas forsvarskamp med 5000 beskyttelseshjelmer, har Tyskland blitt den nest største bilaterale giveren av finansiell, humanitær og militær hjelp etter USA.²⁰ Av militært utstyr leverer Tyskland bl.a. stridsvogner, stormpanservogner og andre pansrede kjøretøy, rakettartillerisystemer, samt ammunisjon. Donasjon av ulike luftvernssystemer, blant dem Patriot, IRIS-T SLM og Gepard er et satsingsområde. I tillegg satses det på langsiktige tiltak, som en økning av produksjonskapasiteten for ammunisjon og forsvarsmateriell.²¹ Landet er samtidig den største giveren gjennom EU-institusjonene, som nå totalt sett er den største giveren, med hovedvekt på finansiell støtte.²²

Selv om Tyskland velger en forsiktig linje når det gjelder konkrete løfter om ukrainsk medlemskap i NATO, har regjeringen nå bekräftet sin vilje til langvarig støtte gjennom en bilateral sikkerhetsavtale.²³ At kritikken mot regjeringen, og kansleren spesielt, fortsetter, henger sammen med at flere beslutninger om militær støtte kom sent og under press. Selv om den mest høylytte kritikken har stilnet noe, er mange fortsatt kritiske til en strategi som forbeholder seg retten til nøye avveininger før nytt material gis bort. Tysk tilbakeholdenhet gjelder spesielt våpensystemer som kan brukes i offensiv kamp mot russisk territorium, som man frykter kan føre til eskalering. Regjeringen viser til tett koordinering med Biden-administrasjonen, men kritikerne – som også er å finne i koalisjonens egne rekker – mener at vestlig støtte ikke påvirker hvor mye Russland velger å eskalere konflikten. De mener også at Tysklands tilbakeholdenhet har svekket Ukraina i noen av krigens mest kritiske faser. I begynnelsen av 2023 handlet denne diskusjonen om leveransen av Leopard-stridsvogner, som Tyskland til slutt gikk med på å levere. Siden sommeren 2023 er det kryssermissilet Taurus, med en rekkevidde på opptil 50 mil, som Ukraina og allierte etterlyser, og som den tyske regjeringen nekter å gi bort. En amerikansk kommentator kaller kans-

lerens motvilje mot å sende Taurus-raketten «a microcosm of the West's ambivalence and complacency.»²⁴ Blant velgerne er det, ifølge meningsmålinger, bred oppslutning om fortsatt støtte til Ukraina, til tross for at krigen settes i sammenheng med energikrise, flyktninger og økonomiske utfordringer. Frykten for en eskalering av konflikten er imidlertid fortsatt til stede, og et flertall ønsker at regjeringen engasjerer seg for en diplomatisk løsning.²⁵

Relativt ukontroversiell og muligens derfor ikke i offentlighetens søkelys, er regjeringens forpliktelse til å øke Tysklands bidrag til kollektivt forsvar. NATO er hjørnesteinen i Tysklands forsvar, og landet er tradisjonelt en av de viktigste bidragsyterne til alliansen.²⁶ I årene før den russiske invasjonen ble imidlertid landets vilje og evne til å bistå sine allierte trukket i tvil. På den ene siden fremstod Bundeswehr som dårlig utrustet, og uten at det var reell politisk vilje til å gjøre noe med det. På den andre siden tydet meningsmålinger på mangel på allianse-solidaritet i befolkningen. Med sin *Zeitenwende*-tale lovet kansleren ikke bare å forsvare hver kvadratmeter av alliansen, noe utenriksministeren og andre gjentok. Han lovet også at det tyske forsvaret skulle bli den største landmakten i Europa.²⁷ I senere uttalelser, taler og intervjuer, herunder på NATO-toppmøtene i Madrid og Vilnius, har Scholz gjentatt denne forpliktelsen og kommet med konkrete løfter.

I NATOs nye styrkemodell skal Tyskland stille en pansret divisjon med 15 000 soldater og 60 fly og 20 marineenheter til disposisjon for å forsvare Nordøst-Europa. I Vilnius lovet Tyskland å holde 35 000 soldater i høyeste beredskap fra 2025.²⁸ Etter press fra Litauen gikk forsvarsminister Pistorius i 2023 med på å stasjonere en brigade (ca. 5000 soldater pluss familie) permanent i det baltiske landet, ikke bare øremerke den for innsats der, slik beslutningen opprinnelig hadde vært, noe som ble bekräftet på NATO-toppmøtet i Vilnius. I de forsvarspolitiske retningslinjene presenteres brigaden som «the beacon project of the *Zeitenwende*».²⁹ Parallelt fortsetter andre bidrag, som luftovervåking (air policing som det heter i NATO) i Baltikum, nå utvidet til Romania, og luftvernstøtte til Slovakia. Et sentralt, men ofte oversett bidrag til kollektivt forsvar er Tysklands rolle som alliansens logistiske knutepunkt

(*Drehzscheibe*). Siden Warszawapaktens oppløsning og innlemmelsen av øst- og sentraleuropeisk stater i NATO og EU, er Tyskland ikke lenger en frontstat. Dette øker ansvaret for å støtte de nye frontstatene på østflanken, men øker også Tysklands tradisjonelle rolle som mottaks- og transitland for allierte styrker. I 2018 ble Tyskland vertsnasjon for en av to nye multinasjonale kommandoer – Joint Support and Enabling Command (JSEC) – ved byen Ulm.³⁰ I 2022 ble all Bundeswehr-kompetanse for territorielt forsvar, men også støtte til mottak og forflytting av allierte styrker samlet i en ny «territorialkommando».³¹ Alliansens nordflanke er ikke glemt, selv om det sjeldent nevnes blant hovedprioritetene. I *Zeitenwende*-talen sa Scholz at den tyske marinen skal beskytte Nord- og Østersjøen, noe han bekreftet under sitt besøk i Oslo.³²

Både støtten til Ukraina og bidraget til NATOs kollektive forsvar er avhengig av at det tredje store *Zeitenwende*-løftet innfris: en betydelig økning av forsvarsutgiftene. I sin tale sa Scholz at et spesialfond (*Sondervermögen*) på 100 milliarder euro skulle brukes til å tette de hullene som var oppstått gjennom flere tiår med nedskjæringer, og til å sikre at nødvendige investeringer kom raskt på plass. De neste årene skulle Tyskland bruke minst 2 % av BNP på forsvar. Det var denne forpliktelsen som fikk observatører i inn- og utland til å applaudere. Det gjeldsfinansierte spesialfondet ble godkjent og forankret i grunnloven med to-tredjedels flertall i Forbundsdagen. Dermed er forsvarsutgiftene også skjermet fra mulige fremtidige innsparinger. I hvert fall foreløpig.

I november 2023 kunne kansleren og forsvarsministeren fortelle at to tredjedeler av midlene i fondet skulle være kontraktfestet ved årets slutt. Store anskaffelsesprosjekter som kampflyet F-35A Lightning II, missilforsvarssystemet Arrow og transporthelikopteret CH-47F Block II finansieres med midler fra spesialfondet, det samme gjelder ubåtene som Tyskland anskaffer sammen med Norge.³³ I 2024 skal Tyskland for første gang siden 1990-tallet nå NATOs 2%-mål. Regjeringens forslag til statsbudsjettet anslår at det regulære budsjettet på 51 mrd. Euro suppleres med 19,2 mrd. fra spesialfondet. Både kansleren og finansministeren går langt i å love at målet også

nås i påfølgende år.³⁴

Samtidig forsvinner ikke bekymringene som har preget reaksjonene på kanslerens utspill helt siden februar 2022. Hvordan vil det overbyråkratiserte anskaffelsessystemet klare å håndtere en økning av midlene? Ombudspersonen for forsvaret måtte i mars 2023 slå fast at ikke en cent av de ferske midlene hadde kommet fram til styrkene.³⁵ Hvordan skal nok personell rekrutteres? Bundeswehr sliter med å øke antall soldater fra 182 000 til de planlagte 200 000, noe som har ført til en debatt om gjeninnføring av verneplikten.³⁶ Hvordan vil den sittende og fremtidige regjeringer klare å stå ved løftet om mer enn 2 % av BNP når pengene fra spesialfondet var brukt opp i 2027? Fondet skal brukes til nye anskaffelser, mens løpende kostnader som reservedeler, drift og vedlikehold må betales ut fra de regulære budsjettene. Og er det ikke egentlig nødvendig med et enda større løft, gitt de utfordringene Tyskland og Europa står overfor? Det erkjennes at den nye forsvarsministeren, Pistorius, som overtok i januar 2023, har tatt grep. Han går inn for en forenkling av anskaffelsesprosessene, han er tydelig på behovet for mer midler, og han har satt i gang omstruktureringer av forsvarsanskaffelsesbyrået og forsvarsdepartementet.³⁷ Dette står i sterk kontrast til hans forgjenger Christine Lambrecht, som etter manges mening kastet bort det første året av *Zeitenwende*. Likevel står også Pistorius overfor den store oppgaven å måtte forsvare en langsiktig prioritering av forsvarssektoren i en tid der tysk økonomi har sklidd inn i en resesjon, og regjeringens handlingsrom for å ta opp nye store gjeldspakker er begrenset.

Mentalitetsendring – pasifismens slutt?

Det er bred enighet mellom eksperter og beslutningstagere om at det må en kultur- og mentalitetsendring til for å gjøre den annonserte kursendringen «bærekraftig».³⁸ Dette har også regjeringen innsett. I en artikkel i tidsskriftet *Foreign Affairs* skrev kansler Scholz i januar 2023 at «Germany's new role will require a new strategic culture».³⁹ Ifølge forsvarsminister Pistorius har denne kultur- og holdningsendringen kommet godt i gang i forsvarssektoren, men må forankres i bredere samfunnsslag og sette seg fast i hodene til sentrale beslutningstakere.⁴⁰ Mens løftene om økte bevilgninger

og investeringer kan måles konkret, er det naturligvis vanskeligere å spore om, og i hvilket omfang, en slik mentalitetsendring faktisk finner sted. De første analysene av tysk opinion etter Russlands angrep mot Ukraina, kunne konstatere en endring i holdningen til Russland, og en nokså bred aksept av behovet for investeringer i forsvaret. Samtidig advarte forskere om at beslutningstagere og meningsbærere måtte fortsette å kommunisere tydelig hvorfor en slik innsats var nødvendig, dersom støtten skulle opprettholdes.⁴¹ I begynnelsen av 2024 ser man indikasjoner på at denne kommunikasjonen har hatt en viss effekt, og at en «ekte og grunnleggende mentalitetsendring i omgang med spørsmål relatert til sikkerhetspolitikk», slik Pistorius formulerte det, finner sted. Samtidig er utspill som sikter mot å forberede samfunnet på krig ikke ukontroversielle. For flere tyskere, spesielt på venstresiden av det politiske spektret, var det vanskelig nok å akseptere at landet skulle trappe opp investeringene i forsvaret så kraftig. At man nå snakker om å være klar til strid, anser mange som en unødvendig retorisk eskalering.⁴² Likevel har begrepsbruken skapt overraskende få motreaksjoner blant politikere og kommentatorer. Årsaken kan være at Pistorius' uttalelser ble etterfulgt av en rekke lignende advarsler fra politiske og militære ledere i andre europeiske land, som alle understreker at muligheten for krig ikke kan utelukkes.⁴³ Tyske medier, blant dem tabloidavisen *Bild Zeitung*, forklarer leserne sine at forsvarsministerens ordbruk er del av et stemningsskifte, der blant annet svenske, britiske og norske politikere og militære ledere snakker om fare for krig og tar til orde for høyere beredskap.⁴⁴ Et flertall i befolkningen ser ut til å forstå at trusselen fra et stadig mer aggressivt Russland betyr at forsvarsevnen og beredskapen må økes betraktelig.⁴⁵

Om disse tegnene på holdningsendring er tilstrekkelige for å møte den alvorlige sikkerhetssituasjonen og for å forberede Tyskland og Europa på enda større utfordringer er et annet spørsmål. Ved inngangen til 2024 har diskusjonen om konsekvensene av en valgseier for Donald Trump skutt fart. Tyskland var pådriver for EUs støttepakke til Ukraina, og kansler Scholz oppfordrer sine europeiske partnere til å gjøre mer. Han har også reist til Washington for å overbevise amerikanerne at det gamle konti-

nettet stiller opp. Sikkerhetsekspertene erkjenner at det tar tid å endre dypsittende holdninger og strukturer og at mye har blitt gjort siden februar 2022, men er skeptiske til spørsmålet om tiltakene er omfattende nok og om de vil kunne opprettholdes over tid.⁴⁶

Uansett fremstår det som lite sannsynlig at en kultur- eller mentalitetsendring vil medføre et radikalt skifte, der Tyskland plutselig kaster tidligere preferanser for militær tilbakeholdenhet over bord eller tar på seg en tydelig lederrolle. Ifølge forskerne Malte Riemann og Georg Löffmann

[...] representerer *Zeitenwende* heller kulminasjonen av en tiårlang prosess med samfunnspolitisk normalisering av de væpnede styrkene som et instrument for tysk utenriks- og sikkerhetspolitikk. Samtidig forblir modellen med militær tilbakeholdenhet innflytelsesrik blant landets politiske eliter, spesielt innenfor SPD, men også blant store deler av befolkningen – og dette tyder på en forsiktig videreutvikling av den eksisterende strategiske kulturen fremfor en revolusjonær reversering.⁴⁷

Meningsmålinger viser en viss ambivalens, som bekrefter denne analysen. Et stort flertall anser nå Russland som en trussel, støtter økningen av forsvarsutgiftene, og vil fortsette støtten til Ukraina. Samtidig ønsker færre en mer fremtredende rolle for Tyskland på den internasjonale scenen og mange er spesielt skeptiske til at landet tar på seg en militær lederrolle.⁴⁸ Trolig vil tysk lederskap derfor også i framtiden først og fremst bety å ta et større ansvar for at europeiske land samarbeider om sikkerhet og forsvar.

Del 2:

Hva betyr Tysklands «nye rolle» for Norge og det norsk-tyske samarbeidet?

Det kan være liten tvil om at *die Zeitenwende* har fremhevet betydningen av det norsk-tyske samarbeidet på forsvarssiden, og åpnet muligheter for nye samarbeidsområder. Samtidig står også det norsk-tyske samarbeidet overfor en videreutvikling heller enn et radikalt skifte.

Allerede under den kalde krigen var det norsk-tyske samarbeidet om sikkerhets- og forsvarspolitik betydelig, både innenfor rammen av NATO og gjennom bilateralt samarbeid.

Den politiske «normaliseringsprosessen» etter Andre verdenskrig tok forståelig nok tid, det samme med normaliseringen av det militære samarbeidet. Likevel bidro konteksten av den kalde krigen, med Vest-Tysklands integrasjon i de vestlige sikkerhetsstrukturene og utvikling til Europas viktigste industrinasjon, til at materiellsamarbeidet kom raskt i gang. På slutten av 50-tallet kom en omfattende avtale om kjøp av ubåter på plass, som satte selv Norges maritime samarbeid med Storbritannia i skyggen.⁴⁹ Etter den kalde krigens slutt, etablerte norske og tyske styrker etter hvert et tett operativt samarbeid i Afghanistan og i andre internasjonale operasjoner.⁵⁰ I denne perioden ble også samarbeidet innenfor rammen av Det tysk-nederlandske korps og i NATOs hurtigreaksjonsstyrker etablert. Det hører med til historien at engasjement i internasjonale operasjoner tydeliggjorde de begrensninger som tyske soldater opererte under. Det hører også med at Tysklands militære tilstedeværelse i Norges nærområder gikk tilbake, i tråd med den generelle nedbyggingen av allierte planer, kommandostrukturer og den militære evnen som er nødvendige for å øve og operere i denne regionen.⁵¹

Med NATOs omvending til kollektivt forsvar og avskrekking fra 2014, fikk det bilaterale samarbeidet en ny retning.⁵² Som en oppfølging av beslutningene på NATOs toppmøte i Wales, forpliktet Norge seg til å stille i alliansens nyopprettede hurtigreaksjonsstyrke VJTF, sammen med Tyskland og Nederland – som Norge alt samarbeidet med i rammen av NATOs reaksjonsstyrke NRF (som VJTF ble en del av). Året etter besluttet et nytt toppmøte å imøtekomme de baltiske landenes og Polens ønske om et framskutt forsterket militært nærvær (Enhanced Forward Presence, eFP). Siden 2017 har Norge bidratt med hærstyrker til den tyskledede multinasjonale bataljonsstridsgruppen i Litauen.⁵³ Når Tyskland nå oppgraderer sin tilstedeværelse til en permanent brigade, ønskes en videreføring av det norske bidraget. Siden 1999 har den norske regjeringen en egen Tyskland-strategi, som har blitt oppdatert fem ganger. Allerede versjonen fra 2019 går inn for å «utvikle og utdjupe det trygging- og forsvarspolitiske samarbeidet».⁵⁴ En oppdatert utgave kan forventes å se på ytterligere muligheter for å videreutvikle samarbeidet, spesielt

innenfor materiellutvikling og operativ virksomhet.

Strategiske partnere om materiell-samarbeid

Før som nå er materiellsamarbeidet selve ryggraden i det norsk-tyske forsvarssamarbeidet. Siden 2015 har det tyske forsvarsdepartementet pekt på bi- og multilateralt materiellsamarbeid som en «strategisk målsetting», og Norge er nevnt som en av nøkkelpartnerne, sammen med Frankrike, Storbritannia og Nederland.⁵⁵ Også i Norge fremheves betydningen av flernasjonalt samarbeid «i en mer krevende periode for norsk sikkerhet, der potensielle trusler i stadig større grad utfordrer nasjonal kapasitet». Ifølge forsvarsmateriellstrategien fra 2021, «har det norsk-tyske samarbeidet [samlet sett] en bred og strategisk innretning som bidrar til å styrke og utdype forsvars- og sikkerhetspolitiske bånd».⁵⁶ Parallelt har Tyskland fremmet seg selv som «rammenasjon» for flernasjonalt kapabilitetssamarbeid i prosjekter knyttet til NATO eller EU. For mange europeiske land, blant dem Norge og de andre nordiske landene, har det tysk ledede Framework Nations Concept (FNC) blitt en ramme for flernasjonal kapasitetsutvikling og etablering av fellesstyrker.⁵⁷ Norge og Tyskland er begge med i et prosjekt om militær mobilitet i rammen av det EU-tilknyttede PESCO-formatet (Permanent Structured Cooperation).⁵⁸

Det er spesielt i det maritime domenet at det bilaterale samarbeidet med Tyskland har tatt nye steg. I juni 2017 inngikk begge land et «strategisk» samarbeid om anskaffelse av identiske undervannsbåter. Norge og Tyskland skulle sammen forhandle med det tyske selskapet Thyssenkrupp Marine Systems (tkMS), og landenes materiellbyråer skulle i samarbeid med rustningsindustrien videreutvikle sjømålsmissilet Naval Strike Missile (NSM). Avtalen omfatter materiellforvaltning, trening og øving, utdanning, drift og oppdateringer, oppgraderinger i systemenes levetid og ikke minst et utstrakt forsknings- og industrisamarbeid.⁵⁹ Etter en lang forhandlingsprosess, som ble forsinket av COVID-19 pandemien, men som også viste ulike oppfatninger av fremgangsmåter og arbeidsprosesser, ble kontrakten signert i juli 2021.⁶⁰ I september 2023 markerte forsvarsmi-

nistrene produksjonsstart for det som ble omtalt som «verdens beste konvensjonelle ubåt». Både fra norsk og tysk side fremheves prosjektet som en modell når det gjelder standardisering og interoperabilitet. Tysk FD omtaler samarbeidet som et eksempel på en ny «*Interchangeability approach*».⁶¹ Ved samme anledning ble en ny bilateral intensjonsavtale (Declaration of intent) signert, som, med forsvarsminister Bjørn Arild Grams ord, «signaliserer [...] en gjensidig vilje til å videreutvikle et felles strategisk partnerskap.»⁶² Med den endrede sikkerhetssituasjonen har opsjonen om å utvide bestillingen til flere ubåter blitt aktualisert og i sitt fagmiljø anbefaler den norske forsvarssjefen å øke antall ubåter fra de fire som allerede er bestilt til seks.⁶³ På tysk side har både forsvarsministeren og marinesjefen uttrykt et ønske om å utvide antallet. I lys av prosjektets sikkerhetspolitiske og forsvarsindustrielle fordeler hadde det vært naturlig om partnerne sammen forhandlet med leverandøren. På lengre sikt er Tyskland interessert i et samarbeid om nye fregatter, som begge land trolig skal anskaffe. Også ubemannede systemer er på ønskelisten til begge landenes mariner, og derfor et mulig samarbeidsområde.

Stridsvognkjøpet har styrket samarbeidet på landsiden.⁶⁴ Som den nasjonale forsvarsindustrielle strategien fra 2021 påpeker, «opererer [Hæren] allerede flere kategorier tyskproduert materiell som er i ferd med å bli skiftet ut med nytt tysk materiell».⁶⁵ Beslutningen om å anskaffe stridsvogner av typen Leopard 2 A8 (som vil gå under navnet MBT Leopard 2 A8 NOR), var ikke ukontroversiell. I november 2022 måtte anbudsrunden stanses kun dager før kunngjøringen av utfallet, fordi forsvarssjefen overraskende ønsket å prioritere annerledes. Media kunne dessuten rapportere at flere involverte foretrakk den koreanske konkurrenten K2 Black Panther.⁶⁶ At valget til slutt falt – og etter manges mening måtte falle – på den tyske modellen, hadde også strategiske grunner. Ifølge statsminister Støre, hadde regjeringen valgt «ut fra stridsvognens kvalitet og kapasitet», men også den «sikkerhetspolitiske betydningen» hadde vært viktig, sammen med hensynet til «at vi får et samarbeid med vår nære allierte Tyskland som vil spille en viktig rolle i Europa framover».⁶⁷ At også de nordiske nabo-

ene og Nederland er del av Leopard-familien gjorde det lettere å argumentere for et valg som enkelte i forsvarsektoren var skeptiske til. I februar 2023 signerte forsvarsministrene en Memorandum of Understanding, som siktet mot utvidet samarbeid på landområdet.⁶⁸ Kronprinsparets Tysklandsbesøk i november 2023 ble nok en anledning for representanter fra politikk, forsvar og industri i begge land til å diskutere pågående og planlagte samarbeidsprosjekter.⁶⁹

Støtten til Ukraina har blitt et viktig samarbeidsområde. Norske styrker bidrar til EUs treningsmisjon i Tyskland, og begge land samarbeider innenfor rammen av det europeiske programmet ASAP (Act in Support of Ammunition Production), som skal øke produksjonskapasiteten for ammunisjon.⁷⁰

Med Ukraina-krigen som bakteppe har Norge og Tyskland også tatt initiativ til å intensivere samarbeidet på nye områder. Etter Nordstream-eksplosjonene i Østersjøen høsten 2022 foreslo forbundskansler Scholz og statsminister Støre i november samme år å opprette en koordineringsenhet for beskyttelse av undersjøisk infrastruktur ved NATO. Enheten ble opprettet i februar 2023, og på alliansens toppmøte i Vilnius i juli samme år, ble medlemslandene enige om å etablere NATOs «Maritime Centre for the Security of Critical Undersea Infrastructure» som en del av alliansens Maritime Command (MARCOM). Videre skal det etableres et nettverk «that brings together NATO, Allies, private sector, and other relevant actors to improve information sharing and exchange best practice».⁷¹ Initiativet reflekter den nye betydningen som vektlegges motstandsdyktighet og beredskap. Det reflekter også den sikkerhetspolitiske betydningen som energisamarbeidet har fått som en følge av Ukraina-krigen.⁷²

Et annet område som har fått økt oppmerksomhet pga. krigen i Ukraina, er luftvern og missilforsvar. I sin europapolitiske tale i Praha august 2022 nevnte forbundskansler Scholz Tysklands vilje til å ta en koordinerende rolle for europeisk missilforsvar. To måneder senere ble «European Sky Shield Initiative» (ESSI) lansert, som per i dag omfatter 19 stater, blant dem Storbritannia og alle de nordiske landene.⁷³ For Norge, som i oktober 2022 var blant de

første landene som signerte intensjonsavtalen, er ESSI en mulighet til å selge og videreutvikle det Kongsberg produserte NASAMS-systemet. Det gjenstår å utvikle ESSI fra å være et anskaffelseskonsortium til å bli en plattform for å utvikle et system som får ulike vestlige anti-rakettsystemer til å virke sammen. Så langt står også sentrale europeiske land som Frankrike og Polen utenfor prosjektet.⁷⁴

Selv om de fleste initiativene for tettere bilateralt eller multilateralt forsvarssamarbeid foregår i rammen av grupperinger tilknyttet NATO, forblir tysk støtte sentral for Norge, når det gjelder å få tilgang til EU-styrte programmer. I 2023 gjaldt dette spesielt tilgangen til satellittsystemet Secure connectivity/IRIS2.⁷⁵ I en tid der EUs rolle i den euro-atlantiske sikkerhetsarkitekturen er i rask endring, fremstår imidlertid Norges ikke-medlemskap i EU i økende grad som en strukturell utfordring, som mer enn noen gang krever en aktiv europapolitikk overfor nære allierte som Tyskland.⁷⁶

Mot tettere operativt samarbeid?

Mens samarbeidet på materiellsiden har lange tradisjoner og oppfattes av begge partnere som et strategisk satsingsområde, består spørsmålet om begge land også er interesserte i å utvide det operative samarbeidet. Uttalelser av politiske beslutningstagere og militære ledere de siste årene tyder på det, og den gjensidige interesse reflekteres både i strategiske dokumenter og i økt tysk tilstedeværelse norske nærområder. Likevel nevnes Tyskland sjelden blant de allierte som Norge forventer å operere samme med i nord.⁷⁷

En viktig grunn til det er at Tyskland og Norge ikke har de samme prioriterte innsatsområdene: Norges hovedsatsingsområde er Nord-Atlanteren og nordområdene. Den viktigste målsettingen med tettere samarbeid med nære allierte er å inngå forpliktende forsterkningsplaner og å engasjere dem i trenings- og øvingsaktivitet i nord.⁷⁸ Det er Storbritannias uttalte interesse for å operere i Norges nærområder som gjør at landet omtales i sentrale norske plandokumenter som den «viktigste europeiske allierte.»⁷⁹ Det britisk ledede Joint Expeditionary Force (JEF), som ble etablert omtrent samtidig med det tysklede Framework Nations Concept i 2014, prior-

iteres fordi det «er knyttet nært opp til NATO og kollektivt forsvar av medlemslandenes nærområder, noe Norge har vært en pådriver for», og fordi det vil «kunne utgjøre en forsterkningsstyrke i krise og krig, også i en artikkel 5-kontekst».⁸⁰ Tysklands hovedfokus er rettet mot NATOs østflanke, noe opprettelsen av en permanent brigade i Litauen bekrefter. Når det gjelder den maritime innsatsen på nordflanken, ser den tyske marinen sin rolle først og fremst i Østersjøen, der man ønsker å ta et lederansvar med opprettelsen av en regional marinekommando.⁸¹

De pågående diskusjonene om oppdateringen av NATOs regionale planverk, og nyordningen av alliansens kommandostruktur, ser ved første blick ut til å forsterke Norges og Tysklands ulike prioriteringer. Norge har i mange år arbeidet for en reetablering av en regionalkommando med ansvar for den nordvestlige delen av alliansen og ønsker nå å samle de nordiske land under den nye regionale felleskommandoen JFC Norfolk i USA.⁸² Tysklands satsing på østflanken, og uttrykte vilje til å koordinere landmakten i Europa faller derimot under regionalplanen for Øst- og Sentral-Europa og ansvarsområdet til JFC Brunssum i Nederland.⁸³ Hvem som skal få helt eller delvis ansvar for Østersjø-regionen er ikke endelig avklart, siden ønsket til de som vil samle hele Norden kan kollidere med planene om å samle alliansens nordøstlige ansvarsområde under ett.

Til dette kommer at Tyskland på grunn av sin geografiske beliggenhet og med en ambisjon om å være den største konvensjonelle militærmakten i Europa, er nødt til å engasjere seg i alle retninger. Selv om samtlige tyske strategidokumenter nå slår fast at det er kollektivt forsvar som er førsteprioritet, må også Bundeswehr fortsatt ha kapasitet til å bidra i internasjonale operasjoner og i krisehåndtering på alliansens sørflanke, i Afrika og Midtøsten. Den nylige deployeringen av en luftvernfrigatt til EU-misjonen i Rødehavet – omtalt som den potensielt farligste innsatsen på mange år – er en påminnelse om det.⁸⁴ Den tyske marinens hovedprioritet for 2024 er dessuten deployeringen av en frigatt og et forsyningskip til Stillehavet.

Ulike prioriteringer må (og bør) imidlertid ikke stå i veien for en videreutvikling av det

operative samarbeidet. Nordflanken er blant de mest nærliggende operasjonsområder for tyske styrker – i hvert fall hvis det forstås som et sammenhengende operasjonsområde som inkluderer Østersjøen, Nordsjøen, Nord-Atlanteren og Barentshavet.⁸⁵ Ifølge den tyske marinesjefens «måldokument» må tyske krigsskip kunne samarbeide med allierte for å sikre forsyningslinjene i Nordatlantehavet og mellom Nord- og Østersjøen, og være i høy beredskap, klar til å kjempe multidimensjonale sjøslag over store avstander.⁸⁶ Luftvernfrigatten som nå sendes til Rødehavet skal alene ha evnen til dekke hele luftrommet over Nordsjøen og har de siste årene bl.a. operert sammen med en amerikansk hangarskipsgruppe (carrier strike group) i Nord-Atlanteren.⁸⁷ Tyske ubåter er nesten kontinuerlig tilstede i norske farvann og nærområder og i sin «Commander's intent» for 2024 fremhever marinesjefen anti-ubåtkrigføringen på nordflanken som et område der Tyskland må vise seg som en pålitelig bilateral og multilateral partner.⁸⁸

I anledning byggestarten for de nye ubåtene vektla forsvarsminister Pistorius de operative fordelene av et tettere materiellsamarbeid og betydningen av samarbeid på «Truppenniveau» gjennom trening, øvelser og operasjoner.⁸⁹ Gjennom sine bidrag til NATOs stående maritime styrker, gjennom deltagelse i øvelser som Dynamic Mongoose, Arctic Challenge og Cold/Nordic Response, men også gjennom faste treningsopplegg som Gebirgsjäger-enhetens årlige vintertrening i Norge og marinens skyteøvelse på Andøya, er tyske styrker regelmessig tilstede i Norge og norske nærområder.⁹⁰ 2018 var Tyskland den største europeiske bidragsyteren til den multinasjonale storøvelsen Trident Juncture i Norge. For det tyske forsvaret var øvelsen et viktig steg i reorienteringen mot kollektivt forsvar, men ikke minst en bekreftelse på landets sentrale rolle som alliansens logistikk-knutepunkt.⁹¹ Våren 2024 er effektivt mottak og videre transport av allierte styrker til sør-, øst- og nordflanken kjernen i storøvelsen Steadfast Defender. I øvelsens tyske komponent, som går under navnet «Quadriga», deployeres land og sjøstyrker bl.a. til Norge, hvor de deltar i den norskledede øvelsen Nordic Response.⁹²

Samtidig har truslene mot kritisk infrastruktur ført til et økt behov for alliert tilstedevæ-

relse i Nord- og Østersjøen. Bildene av tyske fregatter og maritime overvåkningsfly utenfor norske olje- og gassinntak i dagene etter Nordstream-eksplosjonene høst 2022 har blitt et sterkt symbol på energiforsynings sikkerhetspolitiske betydning, men også for alliansesolidaritet. Ifølge forsvarsminister Gram, var dette «militært samarbeid i praksis og viser en felles evne og vilje til å stille opp for hverandres sikkerhet.»⁹³

Norge er på sin side neppe tjent med å redusere sitt samarbeid med europeiske allierte på landsiden. Forsvarskommisjonen er tydelig på at det norske forsvarets kjerneoppgaver krever en maritim satsing, og det mest lovende samarbeidet med de nordiske allierte, ligger på luftsiden. Om det vil være mulig å fortsette det tradisjonelle samarbeidet med Tyskland (og Nederland) innenfor rammen av NATOs hurtigreaksjonsstyrke, i det tysk-nederlandsk korps og i rammen av eFP i Litauen kan derfor bli gjenstand for harde prioriteringsdiskusjoner. Det finns imidlertid minst to viktige grunner for å fortsette denne satsingen: For det første er det kun gjennom regelmessig deltagelse i store landøvelser på kontinentet at enheter som Telemark bataljon kan opprettholde høy nok beredskap på strategisk forflytning og evne til integrering med allierte styrker. For det andre er det i dag, mer enn kanskje noen gang, viktig å vise seg som en «god alliert» ved å stille opp for andre. Når Norge ønsker at alliansen og nære allierte utvikler troverdige forsvars- og forsterkningsplaner for nordflanken, er det bare rimelig at man samtidig viser solidaritet ved å stille opp for fellesskapet.

Ikke bare fellesprosjekter, men også felles anskaffelser kan bidra til mer operativt samarbeid. En nøkkelkapasitet for å videreutvikle alliert samarbeid om overvåkingen av havområdene i Norges nærområder, er maritime overvåkningsfly. Allerede før Russlands fullskalainvasjon av Ukraina godkjente det tyske parlamentet anskaffelsen av det amerikansk-produserte P-8A Poseidon, som også Norge og Storbritannia disponerer. Med midlene fra spesialfondet, er anskaffelsen av åtte fly (tre mer enn opprinnelig planlagt) sikret.⁹⁴ Fra tysk side nevnes også potensialet for et samarbeid mellom norsk og tysk luftforsvar innen drift, utdanning og øvelsesaktivitet med kampflyet

F35, som Tyskland har besluttet å anskaffe, og som Norge og flere land i Nord-Europa allerede har tatt i bruk.⁹⁵ Den viktigste oppgaven til de 35 tyske kampflyene av denne typen er kapasiteten til å kunne levere amerikanske kjernevåpen. Det er imidlertid ikke utelukket at Tyskland på sikt kan bidra inn i det stadig mer integrerte kampflysamarbeidet i Norden. I dette samarbeidet, som i tillegg til norske, danske og finske F35 vil omfatte svenske JAS 39 Gripen, kan også tyske Eurofighter spille en rolle. I november 2023 godkjente budsjettkomiteen i det tyske parlamentet midlene til å oppgradere Eurofighter til elektronisk krigføring.⁹⁶ Dermed kan tysk luft-, sjø- og hærstyrker inngå i et tettere operativt samarbeid blant nordeuropeiske land, som bl.a. Forsvarskommissjonen etterlyser.⁹⁷

Mot dette bakteppet kan den etterlyste kultur- og mentalitetsendringen i tysk sikkerhets- og forsvarspolitisk tenkning være av betydning. Tyskland har lenge blitt ansett som en tilbakeholden alliert, en militær partner som ikke var villig til å ta samme risiko som andre land. På den ene siden er en slik forsiktig fremgangsmåte i tråd med Norges preferanse for en de-eskalerende fremgangsmåte i nordområdene, der Jonas Gahr Støres slagord «High North, low tension» fortsatt er handlingsmaksimen. På den andre siden har tysk tilbakeholdenhet ført til mindre engasjement og mindre operativt samarbeid, sammenlignet med land som anser en tydelig tilstedeværelse i Nord-Atlanteren og Barentshavet som viktig. Ikke bare USA og Storbritannia, men også Frankrike anses å være mer fremoverlent militært i arktiske strøk.⁹⁸

Det er lite sannsynlig at Tyskland kommer til å endre sin opptreden som sikkerhets- og forsvarspolitisk aktør på en radikal måte. Samtidig har reorienteringen mot kollektivt forsvar, den mer uttalte viljen til å ta større ansvar i rammen av NATO, og økningen i forsvarsbevilgninger skapt et mulighetsrom for å videreutvikle det norsk-tyske forsvarssamarbeid. Begge de store materiellprosjektene – ubåt/NSM og stridsvogner – er nå knyttet til strategiske avtaler og erklæringer som inkluderer målsettingen om å utvide og fordype det operative samarbeidet mellom kampsystemer og styrkeformasjoner. Dermed er grunnlaget på plass for å oppfylle

den gjeldende langtidsplanens mål om «å se Norges sikkerhetspolitiske behov og vårt operative, materielle og industri-, utdannings-, trenings- og øvingssamarbeid i sammenheng».⁹⁹ Konkrete tiltak for videreutvikle samarbeidet kan være forhåndslagring av tysk ammunisjon og våpen i Norge, tettere integrering av tyske marinestyrker i norsk øvings- og treningsvirksomhet i Nord-Atlanteren, men også en nærmere operativ tilknytning av norsk landstyrker til den tyske hæren. Samtidig må også det sikkerhetspolitiske samarbeidet, dvs. den strategiske dialogen mellom politikere og embetsverket i begge land utvides. Besøket av forbundskansler Scholz til Oslo i august 2022 og møtet mellom Scholz og Støre i Berlin samme år har etablert dialogen om forsvars- og sikkerhetspolitikk på toppnivå.

Ukraina-støtten og tiltak for beskyttelse av undersjøisk infrastruktur har gitt regjeringssjefene prosjekter som de personlig tar ansvar for. I løpet av 2023 har forsvarsministrene møttes oftere enn noen gang. Kontakten mellom forsvarsjefene og styrkesjefene går i samme retning. Besøket av forsvarsminister Pistorius til Norge i forbindelse med Nordic Response 2024 kan bli en ny viktig milepæl i bevisstgjøringen av nordflankens betydning for europeisk sikkerhet. På norsk side vil det være naturlig at Tysklands nye betydning som sikkerhets- og forsvarspolitisk partner – både på materiellside og i det operative samarbeidet – reflekteres i framtidige strategiske dokumenter, som den nye langtidsplanen for forsvarssektoren.

Konklusjon

I sin rapport fra april 2023 konkluderer Forsvarskommissjonen:

I en farligere og mer usikker verden er det behov for flere gode og nære allierte. I årene som kommer blir det spesielt viktig å bygge opp en mer troverdig regional evne til å forsvare Nord-Europa og Norden sammen med Storbritannia, Tyskland, Sverige, Finland, Danmark, Nederland og Polen. Norge bør prioritere å forsterke samarbeidet med de landene som gjennom NATO planverket er tiltenkt som forsterkning av Norge og norske nærområder.¹⁰⁰

Om samarbeidet med Tyskland sier kommisjonen at Norge bør ta «aktivt initiativ for å videreutvikle forsvarssamarbeidet med Tyskland, og [...] bør legge til rette for økt tysk oppmerksomhet om Nordsjøen, Nord-Atlanteren og nordområdene.»¹⁰¹

Mye taler for at Tyskland kan og må spille en betydelig rolle i regionen og bli en av de viktigste forvarspartnere for Norge – ikke bare på materiellsiden, men også gjennom økt operativt samarbeid: den endrede sikkerhetssituasjonen har ført til et sikkerhetspolitisk kursskifte, som gjør Tyskland nødt til å investere mer i forsvar og til å ta større ansvar for europeisk sikkerhet, også på nordflanken.

Som alle større makter, må imidlertid også Tyskland forholde seg til flere oppgaver og prioriteringer. Den forholdsvis rolige nordflanken står ikke alltid høyest på Tysklands sikkerhets- og forsvarspolitiske agenda. De siste tiårene har flere faktorer bidratt til at det er slik: andre, spesielt USA og Storbritannia har hatt en mer uttalt og mer fremoverlent rolle i regionen, og fra et tysk perspektiv har det ikke vært nødvendig å ta større plass. Samtidig har andre allierte, spesielt på østflanken, men også på sørflanken,

mer høylytt krevd at Tyskland engasjerer seg. Norske aktører har derimot ikke alltid vært tydelige nok i sin oppfordring overfor tyskerne til å engasjere seg mer.

Dette kan være i ferd med å endre seg, først og fremst på grunn av Russlands opp-trenden, men også på grunn av usikkerheten rundt USAs framtidige holdning til alliansen. Med de strategiske samarbeidsavtalene som ble inngått de siste årene, og spesielt i 2023, er Norge godt plassert til å forme et samarbeid med Tyskland, som både inkluderer materiell-samarbeid og et tettere operativt samarbeid. Ikke minst har Nordstream-eksplosjonene bidratt til at Tyskland har fått øyene opp for sammenhengen mellom energi- og sikkerhetspolitikk og for militærmaktens betydning i beskyttelsen av forbindelseslinjer og kritisk infrastruktur. For at samarbeidet opprettholdes og videreutvikles kreves det de initiativene som Forsvarskommisjonene etterlyser, men også et kontinuerlig engasjement og en omfattende dialog mellom politikere, embetsverket, militære ledere og fagmiljøer, industrien, akademia og media.

Sluttnoter

- 1 «Boris Pistorius: ‚Wir müssen kriegstüchtig werden‘», Zeit Online, 29. oktober 2023. <https://www.zeit.de/politik/deutschland/2023-10/pistorius-modernisierung-bundeswehr-kriegsgefahr-europa>
- 2 Federal Ministry of Defence, Defence Policy Guidelines 2023, Berlin, november 2023. <https://www.bmvg.de/resource/blob/5702190/edabed114d7856c8aa71ad666cbce8b3/download-defence-policy-guidelines-2023-data.pdf> I retningslinjenes engelske versjon oversettes «Kriegstüchtigkeit als Handlungsmaxime» med «Warfighting capability as a guiding principle for action».
- 3 Federal Government, National Security Strategy: Robust. Resilient. Sustainable. Integrated Security for Germany, Berlin, 14. juni 2023. <https://www.nationalesicherheitsstrategie.de/National-Security-Strategy-EN.pdf>
- 4 Federal Government, Policy statement by Olaf Scholz, Berlin, 27 February 2022. <https://www.bundesregierung.de/breg-en/news/policy-statement-by-olaf-scholz-chancellor-of-the-federal-republic-of-germany-and-member-of-the-german-bundestag-27-february-2022-in-berlin-2008378>,
- 5 Julius Betschka et al., «Boris Pistorius über die Kriegsgefahr: ‚Ich will unsere Gesellschaft wachrütteln‘», Der Tagesspiegel, 19. Januar 2024. <https://www.tagesspiegel.de/politik/boris-pistorius-uber-die-kriegsgefahr-ich-will-unsere-gesellschaft-wachrutteln-11070250.html>
- 6 Bjørn Arild Gram, «I året som er gått, har Tyskland tatt en helt ny posisjon i europeisk sikkerhet», Aftenposten, 19. mars 2023. <https://www.aftenposten.no/mening/kronikk/i/9zrJQd/i-aaret-som-er-gaatt-har-tyskland-tatt-en-helt-ny-posisjon-i-europeisk-sikkerhet>.
- 7 Jonas Gahr Støre, sitert i «Norge og Tyskland er partnere i grønn omstilling», regjeringen.no, 19. januar 2022. <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/norge-og-tyskland-er-partnere-i-gronn-omstilling/id2895936/> Se også: Ine Eriksen Søreide, «Tyskland er vår viktigste partner i Europa», Dagens Næringsliv, 6. juli 2020; <https://www.dn.no/innlegg/tyskland/heiko-maas/sikkerhetsradet/innlegg-tyskland-er-var-viktigste-partner-i-europa/2-1-837989>;
- 8 Som regel nevnt etter USA og Storbritannia. Forsvarsdepartementet (heretter FD), Prop. 62 S (2019–2020), Vilje til beredskap – evne til forsvar Langtidsplan for forsvarssektoren, s. 80, 83. <https://www.regjeringen.no/contentassets/b43ae5a187034670adc96a83bf79651/no/pdfs/prp201920200062000dddpdfs.pdf>
- 9 Gram, I året som har gått (som fn. 6).
- 10 Forsvarskommisjonen av 2021, Forsvar for fred og frihet, NOU 2023:14, Oslo 2023 (heretter NOU 2023:14), s. 86. <https://www.regjeringen.no/contentassets/8b8a7fc642f44ef5b27a1465301492ff/no/pdfs/nou202320230014000dddpdfs.pdf>
- 11 Ståle Ulriksen, Stormaktenes militærmakt: Militær kapasitet og muligheter for å bidra med forsterkninger til Norge (Oslo: NUPI Report 2/2023), s. 4. <https://www.nupi.no/publikasjoner/cristin-pub/stormaktenes-militaermakt-militaer-kapasitet-og-muligheter-for-a-bidra-med-forsterkninger-til-norge>
- 12 Studien er skrevet i rammen av FoU-gruppen «Norges nære allierte» ved Forsvarets høgskole. Den bygger delvis på forskning og diskusjoner i forbindelse med bokkapittelet Robin Allers og Håkon Lunde Saxi, «Zeitenwende or business as usual?» i Janne Haaland Matlary og Rob Johnson (red.), NATO and the War in Ukraine (London: Hurst, 2024), s. 153-174. Den bygger også på intervjuer, bakgrunns samtaler og rundebord-diskusjoner gjennomført i samarbeid med Tobias Sæther og med det tyske forskningsinstituttet DGAP for prosjektet Dealing with Russia in the Nordic Region, finansiert av Forsvarsdepartementet. Se også Robin Allers, «Germany and the Nordics – Is NATO’s Northern Flank Part of the Zeitenwende?» in Katarina Tracz (red.), Stronger together – Sweden and Finland on the road toward NATO (Stockholm: Stockholm Free World Forum, 2022), 164–166.
- 13 Fra den omfattende litteraturen om dette tema se f.eks. Thomas Bagger, «The World According to Germany: Reassessing 1989», The Washington Quarterly, 41:4 (2018) 53-63, DOI: [10.1080/0163660X.2018.1558609](https://doi.org/10.1080/0163660X.2018.1558609)
- 14 Federal President, «Germany’s Role in the World: Reflections on Responsibility, Norms and Alliances», speech by Federal President Joachim Gauck to open the 50th Munich Security Conference, 31 januar 2014. https://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Downloads/DE/Publikationen/140515-Muenchener-Sicherheitskonferenz-English-Edition.pdf?_blob=publicationFile.
- 15 Robin Marc Allers, «Are We Doing Enough? Change and Continuity in the German Approach to Crisis Management» German politics 25, no. 4 (2016) 519-40 DOI: [10.1080/09644008.2016.1174694](https://doi.org/10.1080/09644008.2016.1174694); Claudia Major, «NATO’s Strategic Adaptation. Germany Is the Backbone for the Alliance’s Military Reorganisation» SWP Comments 16 (March 2015). https://www.swp-berlin.org/publications/products/comments/2015C16_mjr.pdf
- 16 Annett Meiritz et al., «Merkels Bierzelt-Rede: Jeder Satz ein Treffer», Spiegel Online, 29. mai 2017. <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/angela-merkel-das-bedeutet-ihre-bierzelt-rede-ueber-donald-trump-a-1149649.html>
- 17 «Wehretat: Trumps Forderung nach Aufrüstung spaltet die Koalition», Zeit Online, 20. Mars 2017. <https://www.zeit.de/politik/deutschland/2017-03/wehretat-donald-trump-aufruestung-bundeswehr-koalition-streit>; Silvia Stöber, «Zwei-Prozent-Ziel – Wer hat’s erfunden?», Tagesschau.de, 3. april 2019. <https://www.tagesschau.de/inland/verteidigungsausgaben-103.html>
- 18 Se f.eks. Bastian Giegerich og Maximilian Terhalle, The responsibility to defend: rethinking Germany’s strategic culture, Vol. 477 of Adelphi Series (London: Routledge, 2021), s. 6, 8.
- 19 Federal Government, Speech by Federal Chancellor Olaf Scholz at the Charles University in Prague, 29 august 2022. <https://www.bundesregierung.de/breg-en/news/scholz-speech-prague-charles-university-2080752>; Olaf Scholz, «The Global Zeitenwende” – How to Avoid a New Cold War in a Multipolar Era», Foreign Affairs (January/February 2023).

NB! Hvis din nettleser er Edge, må du trykke på slutten av lenkene i denne artikkelen.

Nettsteder sist besøkt 29. februar 2024.

- 20 Asbjørn Svarstad, «Hån og spott for tysk hjelms-hjelp til Ukraina», Nettavisen, 26. februar 2022. <https://www.nettavisen.no/norsk-debatt/han-og-spott-for-tysk-hjelms-hjelp-til-ukraina/s/5-95-401677>. For en oppdatert oversikt over Tysklands bistand se Federal Foreign Office, For as long as it takes: Germany's support for Ukraine, 19. januar 2024. <https://www.auswaertiges-amt.de/en/aussenpolitik/laenderinformationen/ukraine-node/ukraine-solidarity/2513994>.
- 21 «Germany starts work on ammo factory to counter new threats», Deutsche Welle, 12. februar 2024. <https://www.dw.com/en/germany-starts-work-on-ammo-factory-to-counter-new-threats/a-68231509>
- 22 Kiel Institute (IFW), Ukraine Support Tracker. <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/> Dette inkluderer bidrag til refinansieringsfondet til European Peace Facility (EPF), som muliggjør at kostnader påløpt ved å yte militær bistand til Ukraina kan tilbakebetales til EUs medlemsland. EEAS, European Peace Facility. [European Peace Facility | EEAS \(europa.eu\)](https://www.european-council.europa.eu/media/1000000/attachment/data/file/1000000/EEAS-EPF-2023-01-10.pdf)
- 23 Federal Government, Agreement on security cooperation and long-term support between the Federal Republic of Germany and Ukraine, 16. februar 2024. <https://www.bundesregierung.de/resource/blob/975226/2260158/d84fa168bdd3747913c4e8618bd196af/2024-02-16-ukraine-sicherheitsvereinbarung-eng-data.pdf>; Aurelie Pignet, «US, Germany remain reluctant to support quick Ukraine NATO accession» Euractiv, 28. november 2023. <https://www.euractiv.com/section/defence-and-security/news/us-germany-remain-reluctant-to-support-quick-ukraine-nato-accession/>
- 24 «Scholz erteilt Taurus-Lieferung für Ukraine klare Absage», Wirtschaftswoche, 26. Februar 2024; Lee Hockstader, «Opinion: How the West's waffling on missiles undermines Ukraine's war effort», Washington Post, 10. januar 2024. <https://www.washingtonpost.com/opinions/2024/01/10/taurus-missile-germany-ukraine-russia/>
- 25 «ARD-DeutschlandTrend: Viele erwarten 2024 kein Kriegsende in der Ukraine», tagesschau.de, 4. Januar 2024. <https://www.tagesschau.de/inland/deutschlandtrend/deutschlandtrend-3412.html>
- 26 Sophia Besch, «Germany», i Thierry Tardy (red.), The Nations of NATO (Oxford: Oxford Univ. Pr., 2022), 141-164.
- 27 Se Allers og Saxi, «Zeitenwende or business as usual», s. 163-166.
- 28 Bundesregierung, Pressekonferenz von Bundeskanzler Olaf Scholz nach dem NATO-Gipfel in Madrid, 30. juni 2022. <https://www.bundesregierung.de/breg-de/suche/pressekonferenz-von-bundeskanzler-scholz-nach-dem-nato-gipfel-am-30-juni-2022-in-madrid-2059018>; Bundesregierung, NATO-Gipfel in Vilnius. Zeichen der Geschlossenheit und Solidarität, 11. juli 2023. <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/nato-gipfel-vilnius-2201272>
- 29 Defence Policy Guidelines 2023, s. 13.
- 30 Jürgen Knappe, og Sergei Boeke, «JSEC: NATO's New Reinforcement Command» Atlantisch Perspectives, 45(4) (2021) 33-37. <https://www.jstor.org/stable/48638256>. Den andre var Joint Force Command Norfolk i Virginia, USA.
- 31 Bundeswehr, Territoriales Führungskommando aufgestellt, 27. september 2022. <https://www.bundeswehr.de/de/aktuelles/meldungen/territoriales-fuehrungskommando-bundeswehr-aufgestellt-5504318>
- 32 Bundesregierung, Policy statement, 27. februar 2022; Bundesregierung, Pressekonferenz von Bundeskanzler Scholz und Ministerpräsident Støre zum Besuch des Kanzlers im Königreich Norwegen, 15. august 2022. <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/pressekonferenz-von-bundeskanzler-scholz-und-ministerpraesident-st%C3%B8re-zum-besuch-des-kanzlers-im-koenigreich-norwegen-am-15-august-2022-2073276> Se også: Torgeir Larsen, «Geografien er tilbake i tysk sikkerhetspolitikk», Dagens Næringsliv, 24 august 2022.
- 33 Bundesregierung, Rede von Bundeskanzler Scholz bei der Bundeswehrtagung «Zeitenwende gestalten», Berlin, 10. november 2023. <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/reden/rede-von-bundeskanzler-scholz-bei-der-bundeswehrtagung-zeitenwende-gestalten-am-10-november-2023-in-berlin-2236184>. Ifølge regjeringens rustningsrapport for 2023 (publisert i juni), hadde parlamentets budsjettkomite fram til april godkjent anskaffelsesprosjekter finansiert gjennom spesialfondet til en verdi av 14,3 mrd Euro. Bundesministerium der Verteidigung (heretter BMVg), 17. Bericht des BMVg zu Rüstungsangelegenheiten, Juni 2023, s. 5. <https://www.bmvg.de/resource/blob/5639826/45547a72b96fb60d6d82f061913d9d3a/17-ruestungsbericht-data.pdf>
- 34 BMVg, Verteidigungsetat 2024 wächst um 1,7 Milliarden Euro – NATO-Quote wird erreicht, 6. juli 2023. <https://www.bmvg.de/de/aktuelles/gruenes-licht-im-kabinett-verteidigungsetat-2024-5648648>; Guy Chazan og Sam Jones, «Will Germany deliver on its grand military ambitions?» Financial Times, 15. februar 2024. <https://www.ft.com/content/51cf54ed-55df-4369-bdef-6f98be17d26c>
- 35 Deutscher Bundestag, Högl: Noch kein Cent des Sondervermögens bei der Truppe angekommen, 14. mars 2023. <https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2023/kw11-interview-wehrbeauftragte-937590>
- 36 Kilian Neuwert, «"Kriegstüchtig werden": Die Bundeswehr sucht Personal», BR4, 7. februar 2024. <https://www.br.de/nachrichten/deutschland-welt/kriegstuechtig-werden-so-sucht-die-bundeswehr-personal,U38A9Af>
- 37 I forordet til regjeringens rustningsrapport for 2023 fremheves at Russlands angrep på Ukraina har ført til at «faktor tid» og «økt hastighet» vektlegges sterkere i alle anskaffelsesprosjekter. BMVg, 17. Rüstungsbericht, s. 2.
- 38 Giegerich og Ben Schreer (2023) «Zeitenwende One Year On», Survival, 65:2, 37-42, DOI: 10.1080/00396338.2023.2193095; Claudia Major og Christian Mölling, «Über die Zeitenwende hinaus. Für eine neue deutsche Sicherheitspolitik» Aus Politik und Zeitgeschichte, 21. april 2023. <https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/apuz/deutsche-aussenpolitik-2023/520204/ueber-die-zeitenwende-hinaus-fuer-eine-neue-deutsche-sicherheitspolitik/>
- 39 Scholz, The Global Zeitenwende (se fn. 19). Se også Allers og Saxi, «Zeitenwende or business as usual», s. 172.
- 40 BMVg, Rede des Verteidigungsministers beim NATO Talk 2023, 8. november 2023. <https://www.bmvg.de/de/aktuelles/keynote-boris-pistorius-bei-der-nato-talk-konferenz-2023-5700292>.
- 41 Matthias Mader og Harald Schoen, «No Zeitenwende (yet): Early Assessment of German Public Opinion Toward Foreign and Defense Policy

- After Russia's Invasion of Ukraine» Politische Vierteljahresschrift 64, (2023) 525–547. <https://doi.org/10.1007/s11615-023-00463-5>
- 42 «Verteidigung - Kritik an Pistorius: Bundeswehr soll nicht kriegsbereit sein», Sueddeutsche Zeitung, 13. november 2023. <https://www.sueddeutsche.de/politik/verteidigung-kritik-an-pistorius-bundeswehr-soll-nicht-kriegsbereit-sein-dpa-urn-newsml-dpa-com-20090101-231113-99-930031>
- 43 Se f.eks. «Nato-topp: Alle må være forberedt på krig», Aftenposten, 18. januar 2024. <https://www.aftenposten.no/verden/i/ke70Wk/nato-topp-alle-maa-vaere-forberedt-paa-krig>
- 44 Filip Piatov, «Warum reden plötzlich alle vom Krieg?», Bild am Sonntag, 28. januar 2024.
- 45 Timo Graf, Markus Steinbrecher og Heiko Biehl, «From reluctance to reassurance: Explaining the shift in the Germans' NATO alliance solidarity following Russia's invasion of Ukraine», Contemporary Security Policy, (2023) DOI: [10.1080/13523260.2023.2286771](https://doi.org/10.1080/13523260.2023.2286771); Timo Graf, Was bleibt von der Zeitenwende in den Köpfen? Sicherheits- und verteidigungspolitische Meinungsbild in der Bundesrepublik Deutschland 2023 (Potsdam: ZMSBw Forschungsbericht 136, 2024). <https://zms.bundeswehr.de/resource/blob/5744428/f4c19a3180e6a1e0b403d2cc5e8349e8/zmsbw-forschungsbericht-136-bevbefragung-2023-data.pdf>
- 46 Se f. eks. Claudia Major, «Die Zeitenwende ist auf Sand gebaut», Handelsblatt, 15. september 2023. <https://www.handelsblatt.com/meinung/kolumnen/geoeconomics-die-zeitenwende-ist-auf-sand-gebaut/29389014.html>
- 47 Malte Riemann og Georg Löffmann (red.), Deutschlands Verteidigungspolitik. Nationale Sicherheit nach der Zeitenwende (Stuttgart: Kohlhammer, 2022), s. 200.
- 48 Körber Stiftung, The Berlin Pulse 2023/24. Of Paradigms and Power Shifts, Berlin, november 2023. <https://koerber-stiftung.de/projekte/the-berlin-pulse/2023-24/>
- 49 Anders Jølstad, Det tyske problem, Norsk sikkerhetspolitisk samarbeid med Vest-Tyskland 1955-1965, Forsvarsstudier 5/1995; Knut Einar Eriksen og Helge Ø. Pharo, Kald krig og internasjonalisering. 1949-1965, Norsk utenrikspolitisk historie bd. 5 (Oslo: Universitetsforlaget, 1997), s. 279-282.
- 50 Omtalt f.eks. i FD, Prop. nr. 73 S (2011-2012), Et forsvar for vår tid, Oslo, 23. mars 2012, s. 28. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop-73-s-20112012/id676029/?ch=1&q>,
- 51 Svein Efstad (2016) «Norway and the North Atlantic: Defence of the Northern Flank, Whitehall Papers, 87:1, 59-74, s. 61. DOI: [10.1080/02681307.2016.1291021](https://doi.org/10.1080/02681307.2016.1291021)
- 52 «- Tyskland er en viktig alliert», regjeringen.no, 22. april 2014. <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/regjeringen-solberg/aktuelt-regjeringen-solberg/fd/nyheter/2014/Nettsak-fra-Berlin/id757462/>
- 53 Forsvaret, «Enhanced Forward Presence». <https://www.itjenestefornorge.no/operasjoner/enhanced-forward-presence>
- 54 Utenriksdepartementet, Regjeringas Tyskland-strategi 2019, 4. juni 2019. https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/ud/dokumenter/planer/tysklandstrategi_no2019_ny.pdf
- 55 I 2015 begynte tysk FD under ledelse av Ursula von der Leyen å publisere halvårslige materiellrapporter (Rüstungsberichte). Allerede i den andre rapporten ble en fordykning av ubåtsamarbeidet med Norge omtalt som en strategisk målsetting. BMVg, 2. Rüstungsbericht, 2015. <https://www.bmvg.de/resource/blob/15374/76e8ee4f2b4be5d1a5b97b0f1eab74d0/b-07-01-02-download-2-ruestungsbericht-data.pdf>.
- 56 FD, Meld. St. 17 (2020–2021), Samarbeid for sikkerhet — Nasjonal forsvarsindustriell strategi for et høyteknologisk og fremtidsrettet forsvar, Oslo 12. mars 2021, s. 8, 42. <https://www.regjeringen.no/contentassets/5f29db6ef1b34054a025ffddb7073b31/no/pdfs/stm202020210017000dddpdfs.pdf>
- 57 FD, Prop. 62 S (2019–2020), s. 33, 81. Robin Allers, «The Framework nation: can Germany lead on security?» International Affairs, vol. 92, no. 5 (2016); Hakon Lunde Saxi, «British and German initiatives for defence cooperation: the Joint Expeditionary Force and the Framework Nations Concept», in: Defence Studies 17, No. 2 (2017), p. 171 – 197; Eva Hagstöm Frisell og Emma Sjøkvist, Military Cooperation Around Framework Nations: A European Solution to the Problem of Limited Defence Capabilities (Stockholm: FOI, 2019). <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--4672--SE>; Sean Monaghan and Ed Arnold, «Indispensable: NATO's Framework Nations Concept beyond Madrid», CSIS Briefs, juni 27, 2022. <https://www.csis.org/analysis/indispensable-natos-framework-nations-concept-beyond-madrid>
- 58 FD, Prop 1S (2023-24), s. 30. https://www.regjeringen.no/contentassets/c9c8c8ea3d614887916c2026733b7e3d/no/pdfs/prp202320240001_fdddpdfs.pdf
- 59 Robin Allers, «Norge og Tyskland. En modell for forsvarssamarbeid», IFS Insights 2/2018. <http://hdl.handle.net/11250/2483253> Se også prosjektets omtale i BMVgs halvårslige rustningsrapporter siden 2017.
- 60 «Norge får nye ubåter fra Tyskland», Forsvarets forum, 9. juli 2021. <https://www.forsvaretsforum.no/innenriks-sjoforsvaret-ubat/norge-far-nye-ubater-fra-tyskland/207808>
- 61 FD, «Norway and German mark production start of world leading submarine design», regjeringen.no, 12. september 2023. <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/markerte-produksjonsstart-av-verdens-beste-konvensjonelle-ubat/id2993638/>; BMVg, Rüstungskooperation: Baubeginn hochmoderner U-Boote für Deutschland und Norwegen, 12. september 2013. <https://www.bmvg.de/de/aktuelles/baubeginn-hochmoderner-u-boote-fuer-deutschland-und-norwegen-5677128>; Per Erlien Dalløkken, «Har startet bygginga av «verdens beste» ubåt som skal leveres til Norge først om seks år» Teknisk Ukeblad, 12. september 2023 <https://www.tu.no/artikler/har-startet-bygginga-av-verdens-beste-ubat-som-skal-leveres-til-norge-forst-om-seks-ar/536732?key=77rmLQCH>; Defence Policy Guidelines 2023, p. 32.
- 62 FD, «Norge og Tyskland undertegnet avtale om å styrke det bilaterale samarbeidet om sikkerhet og forsvar», regjeringen.no, 12. sept. 2023. <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/norge-og-tyskland-undertegnet-avtale-om-a-styrke-det-bilaterale-samarbeidet-om-sikkerhet-og-forsvar/id2993637/>
- 63 Forsvaret, Trygghet i usikre tyder. Forsvarssjefens fagmiljøråd 2023, s. 81. https://www.forsvaret.no/aktuelt-og-presse/publikasjoner/fagmilitaert-rad/bilder-og-video/Forsvaret-FMR-2023.pdf/_/attachment/inline/c9147b67-7913-48ef-ac78-e61a2805f9a0:fd23bf41d3431040024613dfb377c033d84e2796/Forsvaret-FMR-2023.pdf

- 64 Regjeringen, «Norge styrker Forsvaret gjennom kjøp av nye stridsvogner», regjeringen.no, 3. februar 2023. <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/norge-styrker-forsvaret-gjennom-kjop-av-nye-stridsvogner/id2961879/>
- 65 Meld. St. 17 (2020–2021), s. 42.
- 66 Per Erlien Dalløkken, «Norge fortsetter med Leopard – kjøper 54 nye stridsvogner fra Tyskland», Teknisk Ukeblad, 3. februar 2023. <https://www.tu.no/artikler/norge-fortsetter-med-leopard-kjoper-54-nye-stridsvogner-fra-tyskland/525775?key=NjCCSDuH>; Andreas Bakke Foss et al. «Norge betaler 20 milliarder for nye stridsvogner fra Tyskland», Aftenposten, 3. februar 2023. <https://www.aftenposten.no/norge/i/VPG7RW/norge-betaler-20-milliarder-for-nye-stridsvogner-fra-tyskland>.
- 67 Siteret i Andrea Rognstrand, «Støre: – Krigen har forsterket argumentene for dette tysk-norsk-nordiske samarbeidet» Forsvarets forum, 3. februar 2023. <https://www.forsvaretsforum.no/innenriks-materiell-regjeringen/store-krigen-har-forsterket-argumentene-for-dette-tysk-norsk-nordiske-samarbeidet/308362>
- 68 FD, «Norge utvider forsvarssamarbeidet med Tyskland», regjeringen.no, 17. februar 2023. <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/norge-utvider-forsvarssamarbeidet-med-tyskland/id2963817/>
- 69 FD, «Tettere forsvarssamarbeid mellom Norge og Tyskland styrker NATO og Europas sikkerhet», regjeringen.no, 7. november 2023. <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/tettere-forsvarssamarbeid-mellom-norge-og-tyskland-styrker-nato-og-europas-sikkerhet/id3013179/>; Ylva Schwenke, «Kronprinsen fikk se Norges nye stridsvogner 'rett fra fabrikken'», Forsvarets forum, 7. november 2023. <https://www.forsvaretsforum.no/bjorn-arild-gram-forsvarsministeren-kongehuset/kronprinsen-fikk-se-norges-nye-stridsvogner-rett-fra-fabrikken/351857>
- 70 Rakel Haugen Strand, «Vil bruke over en milliard på å trene opp ukrainske soldater neste år», Aftenposten, 6. november 2023. <https://www.aftenposten.no/verden/i/4o4rzq/vil-bruke-over-en-milliard-paa-aa-trene-opp-ukrainske-soldater-neste-aar>; FD, «Omfattende norsk trening av ukrainske soldater», regjeringen.no, 6. november 2023. <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/eumam/id3012852/>; Ylva Schwenke, «Vil bruke 690 millioner kroner på å støtte norsk ammunisjon» Forsvarets forum, 7. november 2023. <https://www.forsvaretsforum.no/ammunisjon-bjorn-arild-gram-kronprins-haakon/vil-bruke-690-millioner-kroner-pa-a-stotte-norsk-ammunisjon/351740>
- 71 Statsministerens kontor, «Scholz og Støre foreslår NATO-senter for å overvåke undersjøisk infrastruktur», regjeringen.no, 30. november 2022. <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/scholz-og-store-foreslar-nato-senter-for-a-overvake-undersjoisk-infrastruktur/id2949149/>; NATO, «NATO stands up undersea infrastructure coordination cell», 15. februar 2023. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_211919.htm; NATO, Vilnius Summit Communiqué issued by NATO Heads of State and Government, 11. juli 2023, pkt 65. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_217320.htm
- 72 NOU 2023: 14, s. 116-119.
- 73 Federal Government, «Speech at the Charles University in Prague»; NATO, «14 NATO Allies and Finland agree to boost European air defence capabilities», 13. Oktober 2022. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_208103.htm; NATO, «European Sky Shield Initiative gains two more participants», 15. februar 2023. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_211687.htm;
- 74 Vilde Skorpen Wikan, «Tyskland ville at hele Europa skulle kjøpe luftvern sammen. Frankrike stritter imot», Aftenposten 20. august 2023. <https://www.aftenposten.no/verden/i/nQJKbQ/tyskland-ville-at-hele-europas-skulle-kjoepe-luftvern-sammen-frankrike-stritter-imot>
- Den tyske regjeringen anser anskaffelsen av det israel-produserte rakettforsvarssystemet Arrow som et «betydelig bidrag til den europeiske overtakelsen av ansvar – også i sammenheng med å beskytte alliansens territorium [...]» BMVg, 17. Bericht, s. 85.
- 75 Pernille Rieker og Karsten Friis, «Satser på sikre satellitter – Norge stengt ute», Dagens Næringsliv, 12. mars 2023. <https://www.dn.no/innlegg/satelitt/sikkerhetspolitikk/eu/satser-pa-sikre-satellitter-norge-stengt-ute/2-1-1416739>
- 76 NOU 2023: 14, s. 270-71; Espen Barth Eide, Redegjørelse om viktige EU- og EØS-saker i 2023, regjeringen.no, 14. november 2023. <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/redegjorelse-om-viktige-eu-og-eos-saker-i-2023/id3014549/>
- 77 Se Allers, Germany and the Nordics, s. 160-1, 167.
- 78 FD, Prop. 1 S (2023–2024), s. 47; NOU 2023: 14, s. 160, 177.
- 79 FD, Prop. 14 S (2020–2021), s. 91; FD, Prop. 1 S (2023–2024), s. 17.
- 80 FD, Prop. 1 S (2023–2024), s. 50.
- 81 Bundesregierung, Pressekonferenz nach NATO-Gipfel in Madrid, 30. Juni 2022.
- 82 Gunnar Johnsen, «Internasjonal militærtopp: Hele Norden under samme tak i Nato», Aftenposten, 16. september 2023. <https://www.aftenposten.no/verden/i/nQjG9m/internasjonalt-militaertopp-hele-norden-under-samme-tak-i-nato>; Mikal Hem, «Slik blir Natos nye kommandostruktur», Forsvarets forum, 13. juli 2023. <https://www.forsvaretsforum.no/nato-utenriks/slik-blir-natos-nye-kommandostruktur/335782>
- 83 NATO, JFC Brunssum, Mission. <https://jfcbs.nato.int/page5815856>
- 84 Thomas Wiegold, «Rotes Meer: «Hessen' zu gefährlichstem Einsatz ausgelassen – EU billig Operation», Augen geradeaus, 8. februar 2024. <https://augengeradeaus.net/2024/02/rotes-meer-hessen-zu-gefaehrlichstem-einsatz-ausgelaufen-eu-billigt-operation/>
- 85 Michael Paul og Göran Swistek, «Germany in the Arctic-North Atlantic: Reassessing forgotten waters, Part 2», CIMSEC, 22. juni 2022. <https://cimsec.org/germany-in-the-arctic-north-atlantic-reassessing-forgotten-waters-part-2/>
- 86 Inspekteur der Marine, Kurs Marine 2035+, Rostock 2023, s. 2, 5. <https://www.bundeswehr.de/resource/blob/5614698/1273b4cff2988935599083e5f15b1ba3/20230420-broschuere-zielbild-marine-2035-web-data.pdf>
- 87 Bundeswehr, Fregatten der Sachsen-Klasse. <https://www.bundeswehr.de/de/ausruistung-technik-bundeswehr/seesysteme-bundeswehr/sachsen-klasse-f124-fregatte>; «German Sachsen-class frigate joins Gerald R. Ford Carrier Strike Group», Naval News, 6. September 2022. <https://www.navalnews.com/naval-news/2022/09/german-sachsen-class-frigate-joins-gerald-r-ford-csg/>
- 88 Inspekteur der Marine, Commander's Intent. Absicht 2024, s. 3. <https://www.bundeswehr.de/resource/blob/5726282/63f8cdb32f6ddbde7e0cf1c38d2111f/broschuere-absicht-inspm-2024-11-01-24-data.pdf>

- 89 BMVg, «Rüstungskooperation: Baubeginn hochmoderner U-Boote für Deutschland und Norwegen», (som fn. 61).
- 90 For en offisiell oversikt over tysk deltagelse i militære øvelser nord for polarsirkelen siden 1990 se: Deutscher Bundestag, Antwort der Bundesregierung, Deutsche Arktispolitik, Drucksache 19/15326, 20. november 2019, s. 26. <https://dserver.bundestag.de/btd/19/153/1915326.pdf>; Deutscher Bundestag, Antwort der Bundesregierung, Aktivitäten der Bundeswehr in der Arktis, Drucksache 19/19973, 15. juni 2020. <https://dserver.bundestag.de/btd/19/199/1919973.pdf>
- 91 Thomas Wiegold, «Trident Juncture: Andere Anforderungen als im Kalten Krieg», Augen geradeaus!, 25. oktober 2018. <https://augengeradeaus.net/2018/10/trident-juncture-andere-anforderungen-als-im-kalten-krieg/>; Klaus Remme, «Generalinspekteur der Bundeswehr - „Ich persönlich fühle mich wirklich als Europäer“», Deutschlandfunk, 11. november 2018. <https://www.deutschlandfunk.de/generalinspekteur-der-bundeswehr-ich-persoendlich-fuehle-100.html>
- 92 Bundeswehr, Heer und NATO-Partner starten 2024 ein Grossmanöver, 30. november 2023. <https://www.bundeswehr.de/de/organisation/heer/aktuelles/heer-und-nato-partner-starten-2024-ein-grossmanoever-5710094>
- 93 Gram, I året som er gått, har Tyskland tatt en helt ny posisjon (se fn. 6). Se også: NOU 2023: 14, s. 117. «Marine-Inspekteur: Kritische Infrastruktur besser schützen» Sueddeutsche.de, 10. September 2023. <https://www.sueddeutsche.de/politik/verteidigung-berlin-marine-inspekteur-kritische-infrastruktur-besser-schuetzen-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-230910-99-139497>
- 94 Paul og Switek, «Germany in the Arctic-North Atlantic». Se også Ulriksen, Stormaktenes militærmakt, s. 5.
- 95 Av forsvarsminister Pistorius, ifølge BMVg, «Rüstungskooperation: Baubeginn hochmoderner U-Boote für Deutschland und Norwegen» (som fn. 61).
- 96 Thomas Wiegold, «Eurofighter als Tornado-Nachfolger für „elektronischen Kampf“: Haushaltsausschuss gibt grünes Licht», Augen geradeaus!, 29. november 2023. <https://augengeradeaus.net/2023/11/eurofighter-als-tornado-nachfolger-fuer-elektronischen-kampf-haushaltsausschuss-gibt-gruenes-licht/>; Deutscher Bundestag, Antwort der Bundesregierung auf die Kleine Anfrage der Fraktion der CDU/CSU: «Geplante Entscheidungen und Entwicklungen der Bundesregierung beim Waffensystem Eurofighter», Drucksache 20/10217, Berlin 31. januar 2024. <https://dserver.bundestag.de/btd/20/102/2010217.pdf>
- 97 Se også Dag Henriksen, «Enorme sikkerhetspolitiske muligheter åpner seg når Sverige og Finland blir en del av Nato», Aftenposten.no, 22. august 2022. <https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/x81098/enorme-sikkerhetspolitiske-muligheter-aapner-seg-naar-sverige-og-finland-blir-en-del-av-nato>
- 98 FD, Prop. 62 S (2019–2020), s. 80, 83.
- 99 FD, Prop. 62 S (2019–2020), s. 81.
- 100 NOU 2023: 14, s. 251.
- 101 ibid., s. 329.

IFS INSIGHTS

IFS Insights er et fleksibelt forum for artikler, kommentarer og papere innenfor Institutt for forsvarsstudiers arbeidsområder. Synspunktene som kommer til uttrykk i IFS Insights, står for forfatterens regning. Hel eller delvis gjengivelse av innholdet kan bare skje med forfatterens samtykke.

Redaktør: professor Kjell Inge Bjerga

INSTITUTT FOR FORSVARSSTUDIER

Institutt for forsvarsstudier (IFS) er en del av Forsvarets høyskole (FHS). Som faglig uavhengig høyskole utøver FHS sin virksomhet i overensstemmelse med anerkjente vitenskapelige, pedagogiske og etiske prinsipper (jf. Lov om universiteter og høyskoler § 1-5).

Direktør: professor Kjell Inge Bjerga

Institutt for forsvarsstudier
Akershus festning, bygning 10
Postboks 1550 Sentrum
0015 OSLO

E-post: fhs.ifs.info@mil.no

OM FORFATTEREN

Robin Allers er førsteamanuensis ved Institutt for forsvarsstudier (IFS), der han forsker på europeisk sikkerhetspolitikk og Norges sikkerhets- og forsvarspolitiske samarbeid med nære allierte. Han er programansvarlig for Master i militære studier ved Forsvarets høyskole (FHS).

Foto: Presse- und Informationszentrum Marine. Bildet viser tysk fregatt og overvåkningsfly ved norsk olje- og gassinstallasjon.

